

ÖLÄNDSKT TALLREPSLAGERI.

Av

IVAR MODÉER.

I Böda socken på nordligaste Öland blomstrar ännu i åtminstone en by ett intressant, specifikt nordöländskt, väsentligen inomhus bedrivet hantverk, ett repslageri med trä av tallen (*Pinus silvestris*) som råmaterial. Av meterlånga tallstycken, s. k. »ytör», »drar» man fina spån, »bast»¹, vilka med hjälp av den s. k. »reptrillan», ett träredskap bestående av tvenne av korta slåar förenade kors, vridbara kring en axel och apterade i en vägg eller på en fot, »spinnas» till en »tåt», som sedan med hjälp av reptrillan och en alnslång käpp, »kavel», »lägges» först »tvåtätt» och slutligen »tretätt» d. v. s. till ett rep med tre kardeler (parter). Det färdiga repet kallas »sträng» eller »tög» alltefter tjockleken, och har vunnit användning särskilt som sjötross och inom fisket. Jag skall nedan lämna en redogörelse för de olika arbetsmomenten vid tillverkningen av ett tallrep, alltifrån utvalet och huggningen av tallen till tretättläggningen. Därefter behandlas det färdiga repet, dess användning m. m. och slutligen redogöres kortfattat för de s. k. »spinnelagen» och »spinnesnöjena», de rester av till tallrepslageriet hörande organisation som ännu finnas kvar.

Innan jag går in på behandlingen av repvirket, skall här något nämnas om tallrepslageriets uppfinning och om dess utbredning.

Huru länge ölänningarna känt till konsten att förfärdiga rep av trä, har den nutida muntliga traditionen intet närmare att upp-

¹ Ordet bast har sålunda icke riksspråkets betydelse av 'innerbark', 'bastfiber' e. d. (se Sv. Akad:s Ordbok) utan är här i stället en specifikt öländsk repslagarterm = 'tunn skiva, spån av själva veden i stammen'.

Fig. 1. Reprilla på fot. Byxelkrok, Böda-sn, Öland. Foto förf. 1927.

lysa om. Den förlägger den helt allmänt till »forntiden». Mig veterligt kan man ej heller ur några skriftliga källor få någon upplysning härom. Ej ens 1700-talets noggranna forskare, exempelvis Linné, ha observerat förekomsten av den nordöländska trärepstillverkningen, ehuru de farit fram just genom de byar, där denna blomstrat. Otroligt vore ej att uppfinningen skett efter Linnés resa 1741.¹

En repslagare i Byxelkrok har berättat mig, att enligt sägnen

¹ Det frapperar, att ej ens någon av 1800-talets många ölandsforskare, varav flera voro födda ölänningar, ha något att meddela om tallrepslugeriet. Hos J. V. Bodorff, Bidrag t. känned. om Folkspråket på Öland, Sthlm 1875, s. 83, torde dock med »Tög, f. groft rep, vanligen af bast» avses ett tallbastrep av nordöländsk härstamning.

Fig. 2. Petter Simonsson i Byxelkrok lägger hop talltåten till två tåtar.
b och *a* = kavelns sträng- och tögmärke. Foto förf. 1927.

den som uppfann konsten att lägga tallrep var en gammal man som vallade getter och som använde de nyuppfunna repen som tjuderlinor till getterna. Enligt en annan repslagare i samma by skulle rep-läggarekonsten ha kommit från Gotland. Detta skulle min för all del mycket »gode» meddelare ha hört av de gamle. Till följd härav skulle ölänningarna till en början ha köpt basttallarna från Gotland, men sedan funnit på, att de öländska furorna voro lika användbara.

Denna sista historias sanningshalt betvivlade jag redan då den först berättades mig. Den har även motsagts av flera repslagare. Dock innehåller den en liten kärna av sanning: att man verkligen

— under 1800-talets senare hälft — lagt tallrep på Gotland. Sammanhanget mellan öländskt och gotländskt repslageri blev klarlagt genom ett meddelande av en sjömanshustru i Byxelkrok. Hon visste berätta, att då grankullaborna för ett sjuttiotal år sedan började den försäljning av sina gårdar till svenska staten, som sedan oavbrutet fortgått, flyttade folket på dessa gårdar — bland dem hennes släktingar och en person med namnet Magnusson — över till Gotland och lärde gotlänningarna trärepslageriet, en konst som dessförinnan skulle ha varit dem alldeles okänd.

Huruvida de emigrerade grankullaborna verkligen lyckats införa tallrepslageriet bland gutarna, och om man fortfarande lägger trärep på Gotland, är mig visserligen ej med säkerhet känt, men göres osannolikt därav, att såväl nu levande av mig tillfrågade gotlandsforskare som P. A. Säves gotländska samlingar¹ ej ha sig något bekant om trärepstillverkning på ön.

Det nordöländska tallrepslageriet förlorar för varje år alltmera terräng och är numera tillbakaträngt till byn Torp i västra delen av Böda socken. För icke länge sedan fanns det ännu repslagare i byarna Grankulla och Sjöstorp i socknens nordligaste del och även i byar mitt i socknen, åtminstone Fagerum. I byarna Norrböda, Melböda, Byerum m. fl. i södra sockendelen påstår man sig aldrig ha lagt tallrep. Detta är måhända ej alldeles sant men ej osannolikt, ty Böda kronopark övergår just vid gränsen till Högby socken i de skoglösa alvarområden, som karakterisera mellersta Öland. Och repslageriets rayon måste alltid ha bestämts av tillgången på furuskog. I Torp vet man dock att berätta, att man förr lagt tallrep även söder om Böda socken och att man då av brist på furu »solvade in» halmstrån i tåten.

Från att förr ha varit brukad även utom Böda socken, är rep-läggarkonsten numera alltså undanträngd till Torps stora by, där den i de delar av byn, som gå under namn av Byxelkrok och Lönnen (kartans Lunden) ännu utgör en viktig ekonomisk faktor (jämför nedan). En gata i Byxelkrok går till och med under namn

¹ I Uppsala universitetsbibliotek.

av »Repslagaregata».¹ Men de flesta av de gamla repläggande sjömän, som bott där och givit gatan sitt namn, äro nu döda och ha ej fått efterföljare.

Utom på nordligaste Öland torde — den lilla kolonien på Gotland frånräknad — tallrepstillverkning² ej förekomma någonstades i Europa, liksom man mig veterligt ej heller i någon annan del av världen av tallens eller något annat barrträds ved spinner och lägger rep.

Annorlunda förhåller det sig med de inom det öländska tallrep-slageriet använda redskapen. Dessa äro ej uppfunna speciellt för läggning av tallrep utan ha överflyttats till detta hantverk från de vanliga arter av repslageri, som ha hampa, lin, jute o. dyl. ämnen som råmaterial. Till tallrepslageriet måste dessa verktyg — med öländsk terminologi »trilla» och »kavel» — ha överförts medan traktens repslageri av vanlig typ (med hampa etc. som råmaterial) själv begagnade sig av dessa verktyg, d. v. s. innan detta ännu hunnit mekaniseras. Vad man nu för tiden menar med hantverksmässigt bedrivit repslageri, är ju en reptillverkning med användning av sådana apparater som »dörjespel» (»repgång», senare »geschirr») och »huvud» (»topp», »knott»), alltså ett redan i hög grad mekaniserat tillvägagångssätt, gentemot vilket den öländska läggningen med kavel och trilla ter sig mycket primitiv, föregången i stort sett endast av den mest primitiva metoden, snoningen.

Att trillan och kaveln överförts till tallrepslageriet, d. v. s. att tallrepets uppfinning skett tidigare än nämnda redskap ännu försvunnit ur traktens repslageri i allmänhet (med vanligt råmaterial), betyder emellertid ej att uppfinningen av den nordöländska repspecialiteten är särskilt gammal. Ty såsom jag nedan närmare skall påpeka voro såväl reptrillan som repkaveln eller endera av dessa ännu åtminstone i slutet av 1800-talet i bruk såväl i södra Sverige som i Östersjöprovinserna.

¹ Enligt en meddelare kallas den även »Reptrillegata». Ännu ett namn på den är »*öslögåta*», vars första led är svärförklarlig och säkerligen ej svensk. Den är möjligen ett utländskt ortnamn (Oslo), kanske ett öknamn. Vid gatan bo framför allt sjömän och repslagare.

² Till repflätning tas här ingen hänsyn.

Fig. 3. »Lägga tretätt.» Tvefällingen (i gummans hand) lägges över den enkla tät, som sträcket från reptrollan. Jfr fig. 26. Foto förf. 1927.

Anmärkas bör att liksom tallrepslageriet lånat sina verktyg från andra grenar av replägningskonsten, är även dess terminologi lånad utifrån, ehuru denna givetvis i många avseenden så småningom fått sin egen prägel.¹

Råmaterialet för det öländska repslagarehantverket är huvudsakligen furu. Tallen är sålunda av flera skäl det ojämförligt mest användbara träslaget och även det — numera endast på nordligaste Öland — rikligast förekommande. Träet i alla de vanliga lövträden är på grund av sin struktur givetvis alldeles obrukbart för ifrågasvarande ändamål — dess användning som råämne beror däremot ej på den ringa förekomsten på Öland av större lövskog. Samma är förhållandet med envirket. Obrukbart är däremot ej virket i granen, ett barrträd som dock sällan kommer till användning inom

¹ De i uppsatsen medtagna dialekttermernas genus, böjning etc. äro ej särskilt angivna, utom då detta, genom eventuell avvikelse från förhållandena i götiska dialekter i allmänhet, i enstaka fall kan anses påkallat.

repindustrien, dels på grund av sin mindre rikliga förekomst, dels på grund av att endast visst slags granträ är dugligt som trärepsmaterial. En gran måste för att kunna användas ha ett trä med mycket fin och jämn struktur. Granen innehåller ju en väsentligt större procenthalt vatten än tallen och torkar mycket fort i luften, särskilt efter bastdragningen. Är ett granrep i bruk uppe på land i fria luften, blir det mycket skört och spricker sönder. Mera varaktigt är det i sjön, men har där det obehaget med sig, att det, så snart det hunnit suga till sig vatten, gärna töjer sig (*tégnar*), vilket är i hög grad ofördelaktigt, särskilt när det någon gång kommer till användning såsom löpare till landryssjor (-hommor), vilkas fisklighet märkbart minskas, så snart löparen ej längre håller arm och hatt i rätt ställning (d. v. s. ordentligt utsträckta). Till löpare äro de mindre användbara även av den anledningen, att de i längden ej tåla vid den starka nötningen vid den dagliga utdragningen av ryssjan i sjön på kvällen och uppdragningen ur sjön på morgonen.¹ Såsom löpare vara (*stópar*²) däremot rep av furu betydligt längre.

För tillverkning av rep kommer på Öland utom trä även ålskinn till användning. Av ålskinnsrep förekommer endast ett slag, ålskinnstömmen, något grövre än en talltög, och sex famnar lång. Grövre ålskinnsrep läggas ej, och termerna sträng och tög känner man ej inom denna gren av repfabrikationen. Inom fisket komma rep av ålskinn ej till användning.

Proceduren vid tillverkning av en ålskinnstöm är mindre invecklad än vid tillverkning av trärep. Tallens förvandling till bast är sålunda delvis utan motsvarighet inom ålskinnsrepslageriet. Själva bastdragningen motsvaras av ålskinns skärning. Att skära skinnen i smala längsgående strimlor anses vara ett ganska svårt göra och fordrar en skicklig, stadig hand. Spinningen och läggningen tillgår enligt uppgift här likadant som vid trärepstillverkningen. En ålskinnstöm lägges alltid av tre tåtar.

¹ Det är dock ej överallt på ölandskusten, som man liksom i Byxelkrok drar hommorna (ryssjorna) både morgnar och kvällar.

² Byn Torps språk har rönt starkt inflytande av de hemvändande sjömännens språkbruk.

Konsten att lägga rep av ålskinn är säkerligen sekundär i förhållande till tallrepslageriet. Detta uppges även av repslagarna själva.

Ovan har nämnts, att man förr på sina håll vid spinningen av tallrepståt sökte begagna halmstrån som material jämte tallbasten (*sölvæda in halmstrå*). Enligt uppgift från Byxelkrok skulle detta av köparna snart avslöjade fuskförsök ha gjorts av repslagare från någon socken söder om Böda, och denna uppgift förtjänar otvivelaktigt all tilltro. Halmen gör ej endast repet mycket svagare, utan fyller även sämre i tåten och förorsakar en ökning i arbetet. Halm som inbast — såsom utbast voro halmstråna givetvis obrukbara — kan därför endast ha förekommit söder om Böda socken, den enda på hela Öland, där tallen bildade hela skogsbestånd och ej behövde importeras.

Den nordöländska repindustrien lägger betydligt mer än $\frac{9}{10}$ av sina rep av tall — den lilla procent gran som användes, kunna vi helt bortse från. Detta har avsatt sina spår redan på själva repterminologien. Man säger sålunda »tallrep», ej gärna »trärep», såsom gemensam beteckning för förfärdigade rep av alla grovlekar, oaktat man då ej alls tänker sig repen av tall i motsats till gran eller trä av annat slag. Likadant hör man ofta i stället för »sträng» och »tög» termerna »tallsträng» och — mera sällan — »talltög», där första kompositionsleden endast markerar motsats till rep av hampa, gräs e. d.

Det första den bödabo har att göra, som under vintern tänker lägga sig några strängar och tög, är att skaffa sig en duglig tall, ett »bastträ», såsom terminus technicus lyder. Bastträden hämtas numera alltid från Böda kronopark och måste således köpas — endast någon enstaka bonde har ännu skog på sin mark. Förr, då tallrepslageriet stod i sitt flor, var virket mera lättåtkomligt, ej blott för alla de bönder som då ännu ej utvandrat och sålt sin jord och skog till staten,¹ utan även för yrkesfiskare, skeppare och andra utan egen jord. Ty ofta hämtade man då sina bastträd från fast-

¹ Grankulla by i Böda socken har genom sådan försäljning fått sin folknumerär minskad med enligt uppgift cirka två tredjedelar mot för sjuttio år sedan.

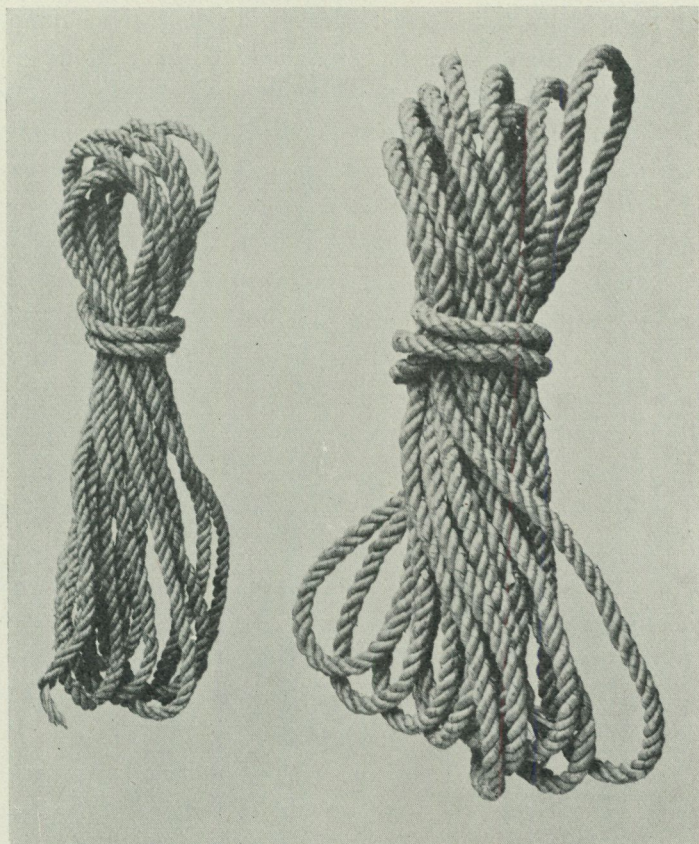

Fig. 4. Tallrep, lagda vid Repslagaregatan i Byxelkrok. Till höger en sträng och till vänster en tög. Böda sn, Öland. Nord. M.

landet mitt emot. Dessa förvärv hade liksom vedköpen från fastlandet i regel form av byteshandel. Att Smålands skogar sedan åtskilliga år tillbaka ej längre ha någon betydelse för det öländska tallrepslageriet, anser jag hänga intimt tillsammans med den omsvängning i samfärdsel, handel och avsättningsmarknader, som ägde rum under adertonhundralets sista och nittonhundralets första år genom tillkomsten av järnvägar och reguljära ångbåtsförbindelser på Öland. Den största delen av trafiken kom härigenom att dragas över Borgholm och Kalmar, och det var ej längre den öländske bon-

den själv, som i sin jakt eller färdesbåt¹ for över till smålandskusten mitt emot eller till de stora marknaderna i Kalmar, Mönsterås, Västervik eller östgötastäderna för att sälja sin spannmål, sin sten eller sin fisk och för att skaffa hem virke och ved, en produkt som ölänningsarna nästan helt saknade, men som fastlandsborna hade i överflöd. Denna byteshandel måste man tänka sig ha fortgått i tusentals år, och den förändring i Ölands ekonomiska liv, som inträffat i vår tid, kan knappast ges för stora proportioner. Denna omsvängning torde i någon mån även ha givit det öländska rep-slageriet svårt avbräck, särskilt för de byar, som ej lågo direkt inne i barrskogsområdet i Böda socken.

Till bastträd duga ett relativt litet antal tallar. Odugliga äro först och främst alla ungtallar, »omognade», ej fullväxta träd. Obrukbar är även så kallad *gürtäl*, *gültäl*, i klak jord raskt uppskjutna tallar (*kläckvékstø*, *nývékstø tåla*) med rik och frodig krona². Detta slags tall är nästan alldeles utan kärna; ytan och kärnan gå i ett. Men även vissa som icke äro gärtallar kunna vara mindre dugliga som repvirke. Undvikas böra sålunda kådiga (*tørnø*) tallar vidare tallar som äro i sin helhet snodda (*snødø*, *vindø*). En tal får heller ej vara full med knaggar (*va kvist, sur, ha sur i træet*) ej vara kalvig (*kålv*), d. v. s. »ha en större eller mindre vedcylinder (kalv) i sig»,³ ej ådrig (*ådrø*) — av ett ådrigt träd får man endast smala bast — och slutligen ej heller »inspänd» eller »utspänd»; om dessa sista termers förklaring se längre fram (s. 42). Det är ofta svårt att på

¹ De mig veterligt enda ännu existerande färdesbåtarna av inhemsk öländsk typ äro två ökor vid Knysla i Grankulla. De ligga sedan flera år tillbaka uppdragna på land.

² Den betydelse hos »gärtall» som Rietz 226 a ansätter: »martall, krokig tall utan fasthet och kärna», träffar icke det ursprungliga och är icke den enda förekommande. »går» (isl. gor) betyder i sammansättningar »orenlig», »smutsig», »sumpig» (om mark), och härur bör den sekundära betydelsen »frodig», »stor» ha utvecklats sig, t. ex. i gotl. »gäurung», »ung, omogen tall utan fasthet och kärna» Rietz 226 a (jfr »gåra», växa hastigt, om trän, Rietz 225 b) m. fl. avledningar och sammansättningar (se Rietz o. Wendell under »gorr»). Som motsats till »gärtall» satte min meddelare »mogna tallar med slät bark».

³ Betydelsen angiven efter Rietz 304 b (jfr Wendell 418 a); mina meddelares betydelseuppgift osäker. Benämningen »kalv» på den hårda träcylindern inuti många trädexemplar är tydligen baserad på den iakttagelsen att vid trädets sönderhuggning det hårda mittpartiet faller isär från biten f. ö., vilken alltså »föder».

en växande fura kunna se, om den är fri från alla dessa fel, särskilt är det svårt att se om trädet är kalvigt, ådrigt, inspänt eller utspänt. Man brukar vid tallarnas uttagning hugga bort barken på något ställe för att komma in till ytan. Men kunskapen om träets beskaffenhet blir ändock ofta dålig.

Ett gott bastträd, en *spigotål*¹, karaktäriseras av ett fint, rent, rätkluvet trä och lämnar tunna, breda bast med jämn, silkeslen yta. De goda bastträden växa i regel på sandjord. De måste ha uppnått viss ålder, vara *mognad*. Tjockleken brukar variera mellan fem och nio men är i regel sex till åtta tum. Deras yta är täckt med slät, torr bark i stora flak, som lätt falla av. De kunna utan att det gör något vara litet vinda.

Från Böda kronopark säljes numera till repslagarna ej gärna andra tallar än de som äro vad man kallar *uglad*.² En *ugletål* eller som en mindre vanlig och säkerligen ej dialektal term lyder »svamp-tall», har svampbildningar på ytan och otät kärna och tjänar ofta som bostad för hackspettar. Enligt en repslagare skulle uggetallar på sandjord utgöra det bästa möjliga repvirket, enligt andra är det dugligt men ej särskilt bra. Vid tallens senare behandling tas hela kärnpartiet bort och endast periferipartierna komma till användning, och det skulle därför kunna anses vara alldeles utan betydelse att tallen är »ugglad». Det är möjligen också av denna anledning kronan endast vill sälja tallar med otät kärna.

Några större mängder virke går det ej åt till repslageriet. En repslagare köpte sällan mera än en eller två åt gången. Tiden för köpet är slutet av hösten eller januari och februari månader. Repläggningen försiggick huvudsakligen endast på vintern och det var sällan man kom i gång förrän efter jul. Tallarna köptes i regel strax innan man tänkte sätta i gång med repslageriet för vintern. Där s. k. spinneslag förekommit, köptes tallarna ihop av de i spinneslaget deltagande. Flera tallar köptes då åt gången.

Bastträdenk öpas alltid växande (*tas på róta*), detta för att man

¹ D. v. s. 'en tall vars trä kan spingas, späntas upp i fina skivor'.

² Jfr ex. H. Lindroth, Öl. Folkmål I, 431, »ugglad», »ugglesvamp», »uggleved»; Rietz 777 b (»uggleved»).

skall ha mycket att välja på och för att få färskt virke. Efter huggningen köras tallarna hem till gården. Är det fråga om spinneslag, köras träden efter avverkningen hem till den i laget, som har den lämpligaste spisen för bakningen av ytorna.

Sedan tallen blivit avkvistad, skäres den med en såg av i flera kortare delar (*påkä*¹ eller *klomp*). Längden av dessa brukar variera mellan en meter och två alnar och bestämmes dels av den önskade längden på de blivande basten, dels av spisens höjd, i vilken ytorna skola värmas, till en del även av förekomsten av grövre kvist i träet (de bli olika långa allt eftersom »de går te»). Den packe som bil-

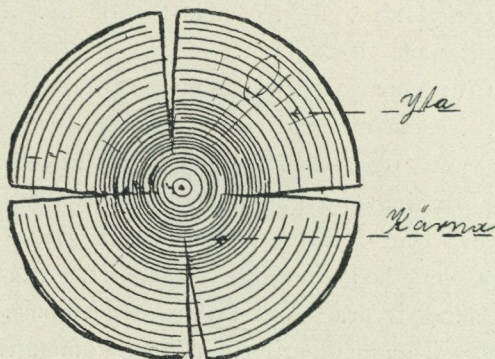

Fig. 5. Tallpacken spräcket. Genomskärning.

dat tallens grovända, kallas »den första klumpen» och har i regel dåligt trä. Klumpen därnäst, »den andra klumpen» är tallens bästa bit och lämnar alltså de bästa basten.

Man skall nu av den cylinderformiga packen arbeta fram de ytor, av vilka basten dragas. Packen skalas först fri från de döda barkpartierna. Därefter »spräcket» den längs med i »fjärndelar», varvid man dock ej låter yxeggen gå ända in i bitens centrum. »Fjärdedelarna» falla således ej bort från packen. Är det fråga om stora tallar, spräcker man i mer än fyra delar. För att få fram ytorna, kilar man så bort de användbara ytterdelarna från kärnpartiet. Detta tillgår så, att man i packens lillända placerar en

¹ Detta »packe» 'avsågad stockbit' hör liksom »huggpacke» 'huggkubbe', Lindroth, Öl. folkm. I, 307 o. 430 och Rietz 493 b (Gotland), etymologiskt samman med »packa» 'bulta, slå' Rietz 493 b.

Fig. 6. Reptrilla på fot och med upprullad tät. Foto förf. 1927.

yxa mellan kärnan och ytpartiet och med en klubba eller annat verktyg slår till ovanpå yxan, så att en spricka uppstår. Så förfar man runt efter hela kärnkanten. Man tar därpå en kil av trä eller järn, placerar denna i sprickan och spräcker bort kärnan. Träet måste vara rätkluvet för att detta skall lyckas bra.

Den vanliga benämningen på vart och ett av de erhållna periferistyckena är yta (*yta*). Andra namn äro *båstskolk*¹ och *flank*. Kärnans oduglighet beror på att den är för »klak»: ett bast av kärnvirke skulle lätt gå av på mitten.

¹ Till skåla, skålka 'skära av, skära bort' Rietz 613 a; *skolk* 'avspjälkat stycke', Lindroth, Öl. folkm. I, 464.

Av den nu uthuggna i regel två och en halv till fem à sex centimeter tjocka ytan, »bastskolken», är det som basten »dragas».

Det förekommer att gamla gubbar med gott om tid och intet annat att göra dra, spinna och lägga om sommaren. I detta fall behöver man ej underlätta dragningen genom att först »baka och värma» skolken. På grund av brådskan om sommaren förlägges det mesta repslagarearbetet till vintern, och bakningen av bastträdytorna blir därför ett arbetsmoment, som i regel föregår dragningen.

Bakningen tjänar till att mjuka upp träet, att göra det smidigare. Den tillgår så, att ytorna ställas, resas på den öppna spisens håll med den övre ändan upp i skorstensöppningen. Flammorna få slå omkring dem, men man får passa, så att de ej ta eld eller bli svedda. När ytan bakats så mycket, att det ångar något av den (»ryker lite å imman») — den har då stått i spisen ungefär 5 minuter —, kan dragningen börja. Sedan man dragit bast av en halv till en tum av skolken — man bör då ha hunnit draga trettio till fyrtio bast — har denna hunnit bli kall igen och måste värmas på nytt. Bakningsproceduren måste således upprepas ett större antal gånger, olika allt efter vinterns stränghet.

Efter första bakningen göra flertalet repslagare den redan förut påbörjade avbarkningen av ytan fullständigare och dra nu av barken efter saven.

Ännu förekommer det att ytorna bakas inne i boningshuset. I regel sker det dock ute i bryggghuset. Detta sammanhänger med de stora öppna spisarnas försvinnande i boningshuset och inrättandet av ett särskilt bryggghus. Denna förändring har haft än mer vittgående följder. Av naturliga skäl spinner och lägger man i samma lokal där man bakar och drar, detta särskilt vid spinnesnöjen och i spinneslag. Därför har också hela repslageriet så småningom kommit att flyttas ut i bryggghuset. I senare tid har detta påskyndats av befolkningens ökade behov av snygghet i rum och kök.

Dragningen av basten inledes med bastskolkens uppskarning i fina skivor, början till de senare basten. Man sätter sig på en pall, placerar den bakade skolken mellan knäna med kärnan åt kroppen till och skolken i dess helhet lutad åt höger i fyrtiofem gra-

Fig. 7. En knippa inbast (till höger) och en knippa utbast (t. v.).
Böda sn, Öland. Nord. M.

ders vinkel mot golvet. Man skär så upp med en täljkniv (*ser óp, spétar óp*) övre ändan med början i kanten till vänster i tunna decimeterlånga blad, bast för bast, varmed man kan hålla på så länge tallbitens temperatur tillåter. Biten lägges sedan på golvet med den skurna sidan uppåt, man placerar båda fötterna på skolkens ändar och drar med höger hand de uppskurna bladen längs med hela skolken, som så småningom förvandlas till en hög »bast».

Är skolkens trä rent och rätkluvet, lämnar den såvitt kniven skötts av en skicklig hand, bast av samma bredd och längd som

skolken. Dessa breda bast komma vid spinningen till användning som s. k. »utbast», d. v. s. bilda tåtens ytterlager.

Ofta är ytans trä ej av denna goda beskaffenhet. Man får pröva och dra i skolkens båda ändar. En del bitar duga ej alls. Andra åter lämna smala, ojämna bast, så kallade »inbast», lämpliga till fyllning inuti tåten. Sådana sämre bast får man ofta, då ytan är »vind», »inspänd», »utspänd», »ådrig» eller om basten »gå på sval». Det är den ådriga ytan, som framför allt lämnar de smala basten. Är skolken inspänd, då *går* basten *in*, som facktermen lyder, d. v. s. följa ej skolkkanten utan avvika från denna inåt biten, så att bastet oproportionerligt vidgar sig i nedre ändan. Är den däremot utspänd, då *går* basten *ut**på*, d. v. s. gå ut sig på ytan. *drar* man *på sval*, gå basten snett åt barksidan till.

Utbastens tjocklek brukar vara en fjärdedels till två tredjedelars millimeter, inbastens varierar betydligt mera.

Ölänningarna kunna tala om, att de ha så och så många »knippor» bast, men i några verkliga knippor bindes basten ej efter dragningen ihop. Den får i stället ligga lös i en hög på golvet. Man brukar ej heller plocka isär utbast och inbast; detta göres lätt allt efter som spinningen fortgår. Härmed förfäres dock olika.

Vid spinnesnöjen och spinneslag spelar bastdragningen en viktig roll, dels på grund av att den är så tidsödande, dels därför att den fordrar en viss vana för att lämna gott resultat. Frasen »gå hop å dra bast» fick ofta ersätta uttrycket »komma tillsammans till spinnesnöje».

För att spinna basten till den tåt, varav repet sedan lägges, begagnar man sig av den så kallade »reptrillan» eller »trillan», ett verktyg som med ett mindre gängse namn även benämnes »basttrilla». Reptrillan kommer till användning även vid läggningen. Vid namngivningen har man vad namnet basttrilla beträffar särskilt tänkt på bastens förvandling till den enkla tåten, vad namnet reptrilla åter beträffar, har tåtens förvandling till det färdiga repet varit den viktigaste namngivande faktorn.

Ett par åtminstone numera sällan hörda benämningar på reptrillan äro *spinsåry*, *spinséry* och *spinguba*. I själva Byxelkrok,

repslageriets huvudkvarter, har det ej lyckats mig att få dessa termer belagda. Namnet »spinnkäring» har jag endast hört i utkanterna av Torps stora by, i Lönne och Tokenäs, och benämningen »spinn-gubbe» har jag endast från en meddelare i Tokenäs. En reptrilla utan fot blir ej gärna tillagd någon av dessa termer. Tydligt är att det egentligen har varit trillstolpen (-foten), som givit upphovet till benämningarna på -gubbe och -kärring. Detta bestyrkes av att termerna äro, mig veterligt, okända på Gotland, där såsom nedan skall påpekas, trillan (kastvindan) aldrig är försedd med fot. Man jämföre även sådana nordöländska benämningar på 'nättjuga' som »bindgubbe», »bindmärr», »bötgubbe».¹

Reptrillan tjänar vid spinningsproceduren 1) att vara fäste för tåtens ena ända (d. v. s. hjälper till att hålla den del av tåten, med vilken man arbetar, sträckt), 2) att sno inbasten till en rund kärna, lämplig för utbasten att vila på, 3) att sno om utbasten om tåtkärnan och 4) att utgöra upplagsplats för den färdigspunna delen av tåten. Vid läggningen spelar trillan ej samma roll, den har därvidlag till uppgift endast att 1) tjäna som upplag för den enkla tåten — under arbetets gång tömmes trillan så småningom —, 2) hålla denna tåt utsträckt, en för läggningen nödvändig förutsättning. Dess arbete vid läggningen kunde relativt lätt utföras av en människa — jag frånser här trillans tjänst som upplag för tåten — under det att dess uppgifter vid spinningen endast med mycket stor svårighet kunde utföras av en människa. Möjligt är såsom nedan skall påpekas, att man härav får draga den slutsatsen, att reptrillans uppfinning ursprungligen avsett endast spinningen, fast man senare funnit sig kunna inbespara arbetskraft genom att använda den även vid läggningen. Reptrilla som upplagsplats för tåten skulle då även basera sig på en senare uppfinning.

Namnet trilla, reptrilla, basttrilla användes alltså i dag i två betydelser, dels lika med »själva trillan», de båda av slåar förenade kryssen, dels innefattande kryssen plus den fot på vilken de som oftast äro apterade. Den förra betydelsen är den primära, den senare är liksom även användningen av fot till trillan sekundär.

¹ Se dessa ord i förf:s ordlista över öländska fisketermer i Uppsala landsmålsarkiv.

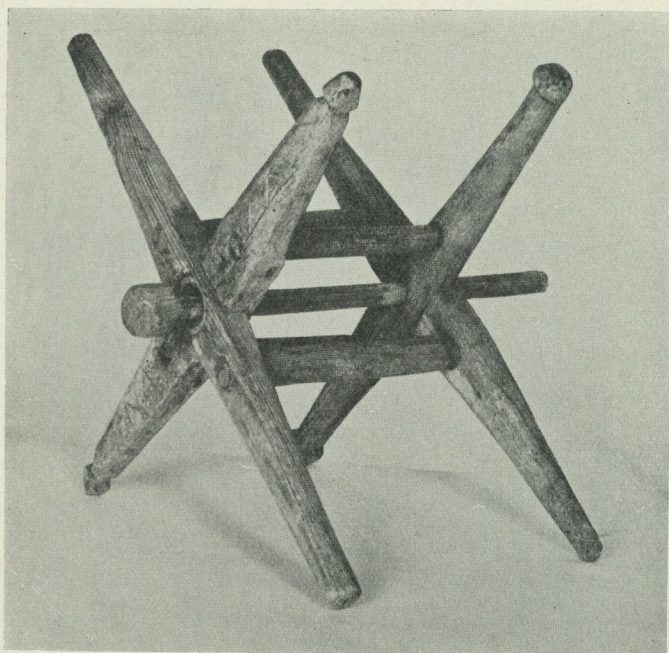

Fig. 8. Reprilla, märkt med initialer. Böda sn, Öland. Nord. M.

Reprillan i den förstnämnda betydelsen består av ett främre och ett bakre kors med fyra ungefär lika långa armar, förenade på några centimeters avstånd från korsens skärningspunkter genom fyra slåar, en i vardera armen. Till trillan hör även den axel genom kryssens skärningspunkter, kring vilken trillan kan rotera och som med sin ena ända kan fästas vid en husvägg eller stolpen till en lös trillfot. Ehuru de båda korsen äro lika konstruerade, äro de vid användningen alltid vända åt ett och samma håll. Med det främre menar jag det som vid spinningen eller läggningen är vänt mot repslagaren, med det bakre det som sitter intill stolpens fot eller husväggen.

Trillorna äro alltid i huvudsak konstruerade på samma sätt — två likarmade och lika stora kors och fyra slåar på samma avstånd från mittaxeln. Endast det främre krysset gör vid spinningen och läggningen direkt tjänst; det bakre tjänar att jämte det främre och slåarna bilda ett upplagsrum för den färdiga tåten. Kryssen bestå av

tvenne i kors lagda bitar, med armarna, de så kallade »hornen», något avspetsade i de fria ändarna. Hornens längd varierar mellan 23—31 cm. Det främre kryssets horn sluta ofta med runda eller fyrkantiga knoppar, som tjäna dels till prydnad, dels att hindra tåten att glida av hornet. Någon gång finnas knoppar även på de bakre hornen. På en trilla i Byxelkrok (se fig. 8) funnos på det främre kryssets utåtvända sida några enkla namnbokstäver ritade. Det torde annars aldrig ha varit bruk att förse reptrillorna med namnbokstäver eller bomärken, något som i Böda socken eljest är mycket vanligt på sådana föremålsgrupper som även på andra håll bruka märkas, t. ex. (sillgarns-)låten. Slåarna (*slā, pīnā*) mellan de främre och de bakre hornen äro inborrade i hornen och fastgjorda med kil och ofta dessutom med tränagel genom hornet. De bruka vara c:a 2 cm. tjocka och ha en längd av 17—41 cm. De äro placerade på 5—10 cm:s avstånd från mittaxeln. Denna (*ākseľn, gōyāsōn, mītāsōn*) är en tumstjock käpp av trä eller järn, det senare numera regel. Den är med sin bakre, ett par dm. utom bakkrysset utskjutande ända vid trillans användning fastkilad i en husvägg eller trillfotens stabbe. Den främre ändan är försedd med en knopp, som hindrar trillan att glida av axeln vid den starka dragning utåt, som den utsättes för, då man spinner eller lägger.

Ur det nuvarande trillmaterialet kan man icke få fram några särskilt markerade utvecklingsstadier i trillans historia. Dock har under de sista mansåldrarna en tendens gjort sig märkbar att förlänga avståndet mellan kryssen. Jag har trott mig finna att hornens längd samtidigt förkortats. Denna förkortning är dock ej proportionerligt så stor som slåarnas förlängning. De modernaste trillornas upplagsrum för tåten får genom dessa modifikationer ett annat utseende än de äldres.

Såsom redan antytts finnas två sätt för uppmonteringen av trillan: man kan antingen sätta fast den i en husvägg eller förse den med fot. I förra fallet borrar ett hål rakt genom väggen, axeln stickes i och kilas fast på andra sidan väggen med lösa träkilar. Detta har förekommit i väggar både till kök (rum) och till uthus. Man kunde då sitta antingen inne i eller mera sällan utanför huset,

Fig. 9. Tåten spinnes. Foto förf. 1927.

allt efter årstid och väderlek. Detta var särskilt förr vanligt. Numera har man så gott som alltid trillan apterad på en lös fot med uppståndare, i vars övre ända man borrar ett hål, där trillan kilas fast. Detta medför den fördelen att trillan blir mera flyttbar. Man slipper också de otrevliga hålen i väggen.

En trillstol (»stol») består av »fot» och »stabbe», »stolpe». Foten är antingen en naturvuxen trehornad tjuga, en s. k. *klynda*¹ eller en rektangelformad bräda. Detta sista är en modernitet. Klyndans bakre horn är mycket kort — 15—30 cm. — och parallellt med trillans gångås. De båda främre hornen äro avsevärt längre — 40—60 cm. Det är på dem trillans stadighet beror. De böra helst gå fram lika långt som trillans främre kors. Vinkeln dem emellan är 25—45° och avståndet mellan spetsarna 30—55 cm. Under spinningen brukar repslagaren placera fötterna på fotens främre spetsar för att trillan skall vara stadig under rotationen. Är foten en bräda,

¹ Med *şũgş* menas i dialekten en »tjuga» av mindre mått än en trillfot.

sitter stolpen fäst i brädans bakre del, så att jämvikt erhålles under spinning och läggning, då reptrillan är utsatt för stark dragning framåt.

Stolpen vid vilken trillans axel är fäst, är nedsänkt i brädans bakre del eller i klyndans kryss. Ytterst sällan förekommer på framsidan någon stötta. Stolpens höjd varierar mellan 65 och 110 cm. och avståndet från foten till gångåshålet mellan 45 och 85 cm. Den starka växlingen torde delvis bero på godtycke och tillfällighet, delvis åter på repslagarens längd eller stolens, pallens, höjd. En stolphöjd på 110 cm. synes omotiverad, den tillkom emellertid en reptrilla med flera axelhål i rad ovanför varandra (se fig. 1). Jag har sett fyra sådana reptrillor. Den fig. 1 avbildade trillan med en stolphöjd från fotens översida på 110 cm. har fem olika axelhål, på resp. 52, 59, 66, 76 och 86 cm:s avstånd från fotens översida. En annan trillstol hade tre stolphål på resp. 45, 57 och 73 cm:s avstånd från foten, en tredje åter två hål på 54 och 61 cm:s höjd från foten. Förekomsten av flera axelhål på en och samma stolpe skulle enligt uppgift av en meddelare bero på att trillan till denna stolpe användes av flera olika personer, som arbetade bäst med trillan på var och en sin höjd, beroende på personernas olika längd.

Själva trillan tillverkas alltid av furu, foten av furu eller vanligast av ek, detta för att öka tyngden och därmed stadigheten.

Förutom på Öland förekommer reptrillan i Skandinavien åtminstone i Bohuslän, Halland, Uppland, på Jylland och på Gotland,¹ utom Skandinavien åtminstone i de baltiska provinserna och de närmast öster därom liggande delarna av Östeuropa.

Från Hönö i Bohuslän meddelar Rencke,² hurusom en »uråldrig», numera i det närmaste glömd, men förr av bohusfiskare brukad metod att sno rep består i att låta en »kastvinna», i vars utkant de trådar som skola hoptvinnas bundits, »rotera omkring den i ett hål

¹ Ernst Klein, Runö, folklivet i en gammal svensk by, Sthlm 1924, s. 308, uppger sig känna samma redskap inom svenskt territorium [endast] från Gotland, dock utan att angiva källa.

² Karl Rencke, Bohusfisket II, Yrkesteknisk framställning, Göteborg 1923, s. 257 f.

i väggen fastsatta pinnen (= trillans axel). Vindans rotation åstadkoms genom repslagarens cirkelrörelser med den hand, som höll i de från vindan sträckta trådarnas yttre ända.

Av ett hos Rencke publicerat filmfotografi¹ framgår att den bohusländska kastvindan ej endast är väsentligt mindre än den öländska reptrillan utan även så till vida annorlunda konstruerad, att gavelsidorna i st. f. av ett kors bestå av endast två horn, som dessutom ej skjuta ut över slån. Kastvindan från Hönö användes endast att tvinna med; hopläggningen av repets båda kardeler skedde med en med den öländska repkaveln identisk pinne. Med kastvindan gjordes endast klena snören.

Ett liknande redskap avses troligen med den av Albert Anderson² från Fjäre härad i Halland omnämnda men ofullständigt beskrivna och ej avbildade »kastvindan». Denna apterades emellertid ej i en husvägg, utan hölls i den högra handen. »... lintågorna ... snoddes samman till garn genom att kring garnändan som »fast axel» s. a. s. veva den kring sitt handtag rörliga kastvindan». Även denna kastvinda användes endast vid spinningen. Den synes ha varit vanlig i stora delar av västra Sverige.³

I Uppland, särskilt i Roslagen, förekommer ännu här och där en kastvinda av samma typ som på västkusten.⁴

På Jylland⁵ förfärdigade bönderna tjuderlinor till kreaturen på det sättet att man »snoede dem (= linorna) af Fæhaar ved Hiælp af en Haandten, der endnu bruges». Av en hos Feilberg meddelad teckning av ifrågavarande »haandten» framgår, att denna tillhör samma huvudtyp som den västsvenska kastvindan. Hornen skjuta emellertid ut ett gott stycke över slåarna. Vid dessa spetsade och ofta med en knopp försedda horn, »dupper», fästes ändan av den tråd, som skall »snos». Om detta ord avser spinningen, läggningen eller bådadera, framgår ej av beskrivningen. Som redan av redskapets

¹ Rencke s. 257, fig. 186.

² Halländskt arbetsliv. I. Om reptillverkning för husbehov, Vår bygd 1923, s. 22.

³ Så även enligt muntligt meddelande av ammanuensen fil. kand. Gösta Berg, Stockholm.

⁴ Enl. muntl. medd. av fil. kand. Nils Ålenius, Uppsala.

⁵ H. F. Feilberg, Dansk Bondeliv, I, 4:e opl. Kbh 1922, s. 147 f.

namn framgår är det fråga om en vinda att hålla i (den högra) handen. Härmed jämföre man uppgifterna från Halland.¹

Från Gotland finnas i P. A. Säves i uppsatsens början omnämnda topografiska samlingar enstaka notiser om öns repslageri². Under det att »raiphästen» och »raipvagnen»³ är det vanligaste repslagarverktyget utomhus, använde gotlänningarna inomhus ofta »kast-vindan»,⁴ även benämnd »ränne-vind» (Vamlingbo), »rännå» (Fårö), »trilla» (Fårö), »snillå». Detta redskaps utseende är av Säves teckningar att döma endast i det avseendet skiljaktigt från den öländska reprillans, att de utanför slåarna utlöpande hornändarna alldeles saknas eller äro mycket korta.⁵ Den gotländska reprillan är dock alltid något utdragen på längden. Ett exemplar var 1 aln långt och 14 tum högt. Att märka är att den alltid var fastsatt i en husvägg, och väl på dennas insida. Av Säves uppgifter om redskapets användning upp- lyser notisen i I: 67 att »Kast-vind begagnas [att spinna tåg på] in- nom hus», V: 26 att »Trilla . . . sittande i väggen att fäll- da = sno i hop raip-tåg ö. linor» (Fårö), IX: 21 att »snillå . . . fästes i väggen, att tvinna spin-gan, hallband ö tåsk-snören», XI: 34 att »Med Kast-vinda slås spinor, seima-garn . . . » (Grötlingbo), IV: S: 674 att »Med Kast-vinda slås spinar, seima-garn, vard-linor o. klåbba-sank». Av dessa uppgifter kan man ej gärna sluta sig till annat, än att kastvinda på gotländskt territorium använts till såväl tvinning som hopläg- ning, möjligen — men i hög grad ovisst — till bådadera på en och samma ort. Med den gotländska kastvinda ha endast finare rep- varor förfärdigats.

Man vill gärna sätta Gotlands kastvinda i samband med Ölands reprilla, helst så, att reprillan invandrat från den förra ön till den

¹ Ordet »haandten» brukas på Jylland även om ett annat repslagareverktyg, se Feilberg, s. 142 f.

² Säve har emellertid ej satt sig in i vad det är för skillnad mellan att spinna en repkardel och slå hop ett rep. Hans uppgifter om verktygens användning böra tas med försiktighet.

³ Om dessa se Säve t. ex. I: 67, IV: 18, IX: 21, XII: 161, III: S: 137, om repslagar- verktygen »lunna-krok» II: 31, III: 38, IV: 18, V: 26, XII: 161, III: S: 136. »hand-tain» V: 26, XII: 161.

⁴ Se Säve I: 67, III: 27 o. 38, V: 26, IX: 21, XI: 34, III: S: 136, IV: S: 674.

⁵ Så på den bästa teckningen, Säve V: 26.

senare. Till Gotland åter har den enligt min mening kommit från de baltiska länderna. För att göra detta troligt skall följande påpekas

På Runö användes¹ för att slå finare snören »en enkel apparat, bestående av två tvinnkrokar och en kastvinda». Med hjälp av de förra — identiska med den gotländska »lunnakroken» — tvinnas rep-parterna, med den senare hopslås hamprepet.

I Lettland — liksom väl i Östersjöprovinserna f. ö. — använder man sig² för att spinna den enkla kardelen av en vinda, »spöle», »sudmalinas», med en längd av $1\frac{1}{2}$ —2 fot och f. ö. liksom den runöska av identiskt samma utseende som Ölands reprilla. Träaxeln instickes horisontellt i ett hål i väggen. Denna trilltyp är emellertid ej den enda i Lettland och Litauen förekommande. Utom denna fyrhornade finns det nämligen också »eine zweiflügelige», i Litauen benämnd »windelis». Denna är av exakt samma konstruktion och användning som den bohusländska Hönövindan. I Litauen möter ännu en typ (utvecklingshistoriskt äldre?), vars särmärke består däri, att den på axeln roterande vindan utgöres av »einem Querholz und einem darin steckenden Bügel von Wacholder- oder Nussholz».³ — Vid hopslagningen av tåtarna begagna sig letter och litauer ej av vindan.

I Bohuslän, Halland, Uppland, på Jylland och på Öland är replageri med kastvinda, reprilla endast sporadiskt belagt och tenderar att snart försvinna. Detta gäller ej i samma grad Gotland, Runö, Lettland och Litauen, åtminstone ej de sista områdena. Detta tyder i samband med den utbredning från östra till västra Europa som i allmänhet spånadsämnen och för dessas förädling använda verktyg⁴ visa, därpå, att reprillan från östra Europa, närmast dess Östersjö-kust, över Gotland invandrat till Öland,⁵ där den än i dag lever

¹ Klein, Runö, s. 307 ff.

² A. Bielenstein, Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten, II, Petrograd 1918, s. 570 ff.

³ Jämför Bielenstein fig. 527, 528, 529, s. 570 f.

⁴ Exempelvis (de plana) linfästena, se Gerda Cederblom, Huru några spånadsredskap och andra husgeråd vandrat genom Europa, Ymer 1916, s. 18.

⁵ Bakom de ovan refererade suddiga traditionerna om att såväl tallreplägningskonst som bastträd skulle hämtats till Öland från Gotland ligger möjligen ett förbleknat minne av reprillans inläning till Öland.

kvar i tallrepslageriet. Till Roslagen, Sveriges västkust och till Jylland har den tydligen kommit sjövägen, liksom det är att märka, att den överallt brukas mest av (sjömän och) fiskare. Ölandstypen av trillan saknas endast i västra Skandinavien.¹ Den där förekommande trillvarianten har möjligen kommit dit direkt från östra Europa.

Kastvindan synes ursprungligen ha använts vid spinnproceduren, fast den senare på sina håll (Runö, Gotland) blivit huvudredskapet vid läggningen.

Då man skall spinna en tåt (*spin en tåt*), d. v. s. var och en av de tre kardeler, varav det färdiga repet består, sätter man sig på en stol eller pall av ordinär höjd, på kortsidan av reptillan (väggen eller stolpen, i vilken trillans axel vilar, är vid trillans framsida) och på så långt avstånd från trillan, att man med fötterna når trillfotens båda främre horn och att man utan svårighet kan böja sig fram för att lägga upp färdigspunnen tåt på slåarna mellan kryssen.

På golvet eller marken ligger på höger sida en hög med bast. Är det på vintern eller ej för långt efter bastdragningen, äro basten färska och mjuka och kunna användas utan vidare; på sommaren bli de snart upptorkade och spricka lätt sönder och måste därför före spinningen blötas i vatten. Särskilt grova bast kunna för att erhålla tillräcklig smidighet ofta behöva blötas även vintertiden.

Vi börja spinna. Med högra handen griper man från basthögen ett högst tumsbrett bast, viker detta med båda händerna dubbelt och lägger det (se fig. 10) över ett av trillans horn (detta pekar mer eller mindre uppåt), dikt an till hornet. Den vänstra hälften av bastet hålles av vänstra handen sträckt, under det att den högra hälften av höger hand föres under den vänstra (med tillhjälp även av den andra handen) och på andra sidan upp över denna, så att baständarna erhålla den ställning som fig. 11 visar. Bastets högerdel hålles i 40°—45° vinkel mot den vänstra med trillaxeln parallella ändan och båda ändarna sträckas, så att den bildade »ögla» på alla

¹ Och väl i Uppland.

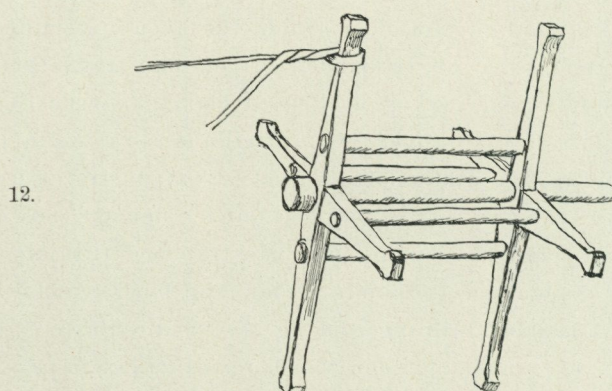
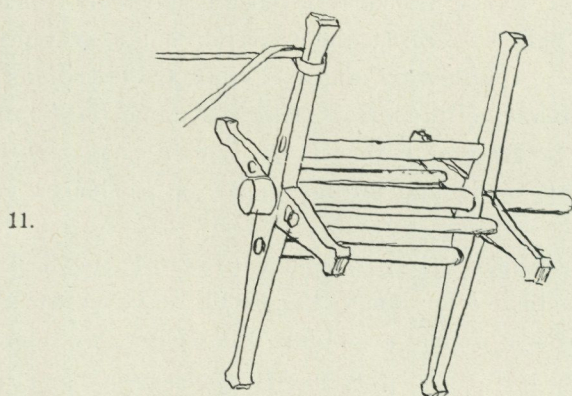
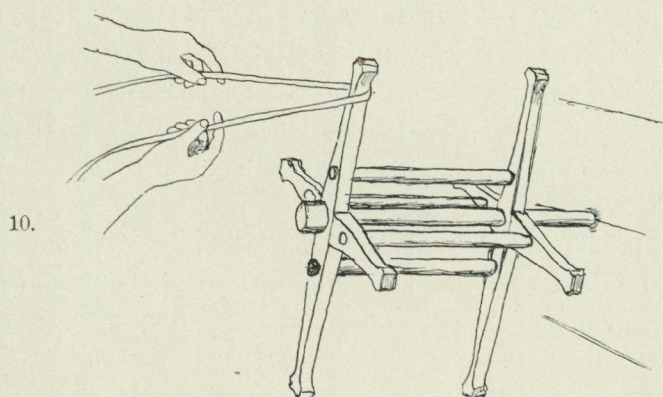

Fig. 10. Tåten spinnes: det första bastet lägges över trillhornet.
Fig. 11 och 12. Första bastet fastgöres.

sidor ligger intill hornet. Man låter nu den vänstra handen beskriva en cirkel åt vänster, varvid det sträckta bastet drar med sig trillan ett varv åt samma håll. Resultatet av trillans roterande blir dels att den vänstra basthalvan blir något snodd, dels att den högra basthalvan lägges, vrides omkring den vänstra ett varv (se fig. 12). Genom att på samma sätt låta trillan rotera ännu ett varv, blir bastet i högra handen omvridet det vänstra ännu en gång. Man håller på samma sätt på några varv, så att några tum smal tåt erhållits. Tåten består alltså av en inre kärna av snodda bast och ett yttre lager av omkring kärnan virade bast. Efter dessa första varv har man fått ordentligt fäste för tåten vid trillhornet och kommit i gång. Det gäller nu att se till att tåten får den tjocklek man vill ha. Detta regleras genom matningen. Att *måt* är att sticka i nya bast, tjänande dels att göra tåten längre, dels att hålla den vid en viss tjocklek. Matning av den förra orsaken sker strax innan de förut instuckna basten tryta, i regel ungefär en decimeter före bastslutet, matning av den senare orsaken sker däremot, då tåten visar tendenser att smalna till följd av för liten kärna, »då de börje förminskes i hanna». Oftast äro båda orsakerna kombinerade. Efter de nyss omnämnda första varven matar man endast för att få tåten tillräckligt tjock, vilket den sällan blir med endast ett bast som kärna. Denna matning tillgår så att man med den högra handen från högen på golvet griper ett eller flera smala bast och placerar dem i vänstra handen längs med och över det bast som finnes där förut samt med den främre ändan tätt under den bastända, som den högra handen nyss hållit i och som bildar tåtens ytterhölje. För att denna om kärnan snodda ända ej skall »gå upp», då den högra handen släpper den för att gripa nya bast från golvet, placeras samtidigt vänstra handens tumme på den högra baständan. Vänstra tummen får sedan — alltså från och med första matningen — under hela tiden som spinningen pågår lätt vila på den högra baständan för att hindra dennas »snodd» att gå tillbaka.

Sedan man alltså placerat de nya basten i vänstra handen, fattar den högra åter sin gamla bastända och vänster hand låter trillan rotera några varv åt vänster genom att med tåten sträckt i

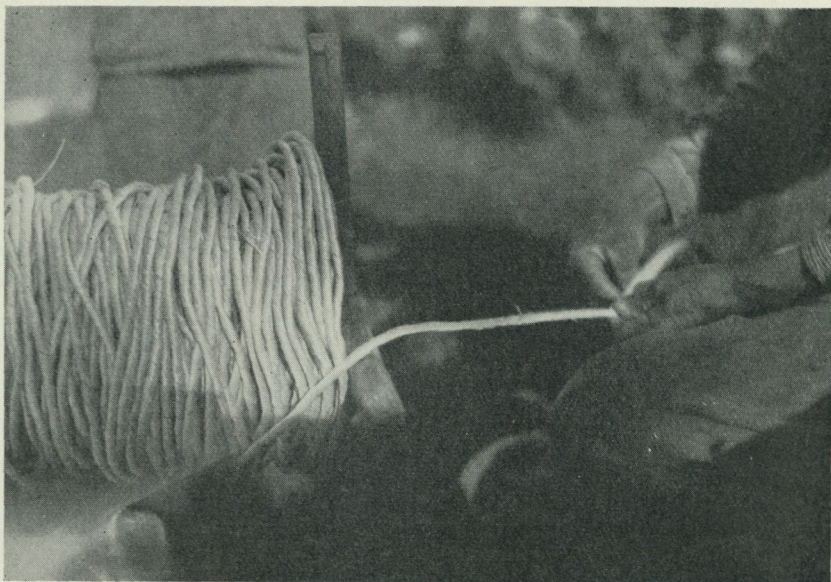

Fig. 13. Spinningen. Foto förf. 1927.

luften utföra en cirkelrörelse åt detta håll. Matningen för att hålla tåtens kärna vid lagom tjocklek och för att öka kärnan tillgår hela tiden likadant. Matning för att öka det bast som bildar det yttre lagret är så tillvida olika matningen av kärnan, att man då placerar det nya bastet under ändan av det föregående yttre och parallellt med detta, d. v. s. i ungefär 45° vinkel mot tåten.

När spinningen fortgått så långt, att en några decimeter lång tåt] erhållits, lägges denna om ett trillhorn till höger om det horn, där man gjorde öglan i tåtens ända. Så mycket av tåten lägges på detta sätt upp på trillan att tåtstycket mellan vänstra handen och trillan [blir 4—5 dm. långt. Genom att alltefter som spinningen fortgår peu à peu lägga upp tåten på trillans slårar kan man hela tiden sitta kvar på samma ställe. Reptrillan roterar under spinningen åt vänster, men repet lägges upp, rullas upp, åt höger.

Man brukar som nämnt skilja mellan »utbast» och »inbast». Utbasten äro breda, jämna bast och bilda tåtens ytterhölje. Är tåten skickligt spunnen, skola de olika varven utbast ligga tätt

intill varandra, så att en tät yta erhålles. Utbasten i tåten äro 1— $1\frac{1}{2}$ eller 2 cm. breda och ha för att erhålla denna bredd i allmänhet måst »spräckas» mitt itu. Detta sker med tillhjälp av tänderna. Till inbast användas smala, inspända eller på annat sätt dåliga bast.

För tydlighetens skull skall jag nu rekapitulera de olika momenten vid spinningen. Vi antaga, att redan några meter tåt spunnits och upplagts på trillan. Repslagaren har just stannat denna för att mata in nya inbast.

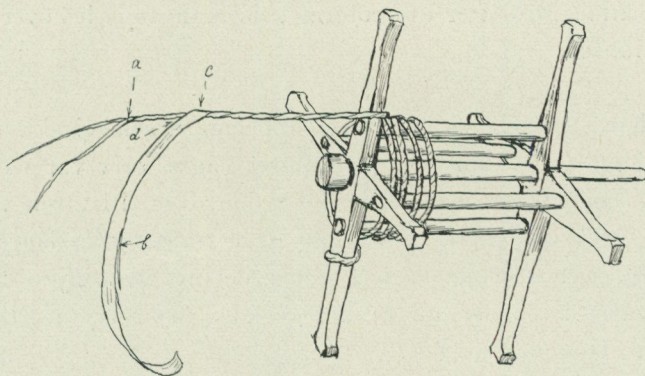

Fig. 14. Spinningen.

1. Vänster hand håller i tåtändan a (se fig. 14) med fingrarna på undersidan och tummen på utbastet b vid c. Höger hand har just släppt b för att från golvet taga upp nya inbast.

2. De nya inbasten läggas av höger hand över baststumparna a i vänster hand, som griper fast om även dessa. De nya inbastens ändrar ha stoppats in under b vid d (se även fotot fig. 13).

3. Höger hand griper med tummen på översidan utbastet b. Vänster hand låter trillan rotera. (*snurra runt*¹, *törna runt*¹) några varv, »slag», åt vänster. Handen beskriver härvid mindre cirklar än trillhornen. Då trillan roterat några varv, ha främre delen av de nya inbasten blivit inbäddade av b (se fotot fig. 9).

4. Efter några varvs rotation stannar vänstra handen trillan för att mata in ett nytt utbast; av b är endast 1—2 dm. kvar.

¹ Både transitivt och intransitivt.

Det nya utbastet föres eventuellt till munnen och »spräckes» med tillhjälp av tänderna och placeras sedan vid d under b och parallellt med b.

5. Högra handen håller de båda utbasten tillsamman. Den vänstra låter trillan rotera ett par varv, så att det nya utbastet får ordentligt fäste med den instuckna ändan.

6. Vänstra handens tumme och fingertoppar föra under rotationen över den sista stumpen av det gamla utbastet från det nya till a. Av naturliga skäl kan utbastets ända ej sluta blint utan på tåten.

7. Trillan fortsätter att rotera, tills man ånyo behöver mata in ut- eller inbast.

Jag har i Byxelkrok träffat en repslagare, som ej skilde mellan utbast och inbast. Han begagnade först några varv varje nyinstuckt bast som utbast, men förde det sedan över till tåten vid a för att bilda tåtkärna. I hans rep utgjordes alltså det yttre lagret i tåten av alla de nyinstuckna basten, under det att man eljest matar in ett nytt utbast endast då det föregående börjar tryta. Detta bör anses som ett undantagsfall.

Den färdigspunna delen av tåten lägges så fort upp på trillan. Det första varvet brukar börja vid de främre trillhornen och sluta vid de bakre, men för övrigt iakttar man sällan någon viss ordning. Man spinner alltid så lång sammanhängande tåt, att denna räcker till repets alla tre kardeler. Repslagaren vet av erfarenhet hur högt tåtrullen skall ligga på trillan för att räcka till ett färdigt rep. Denna höjd blir olika för en sträng och en tög. När rullen stigit så högt uteder hornen, att man kan ha anledning tro tåten vara tillräckligt lång, upphör spinningen. Den spunna tåten mätes aldrig före läggningen. Den är ofta ett par meter längre än som varit behövt.

Liksom tåten är olika lång till olika slags rep, kan den även vara olika tjock. Strängen har en tåttjocklek av 7,5—9 mm., den vanliga tögens tåt är 5,5—7 mm. tjock och diametern i den s. k. stockholmstögens tåt är något mitt emellan. En van repslagare lägger tåtar med ytterst små variationer i tjockleken på olika ställen.

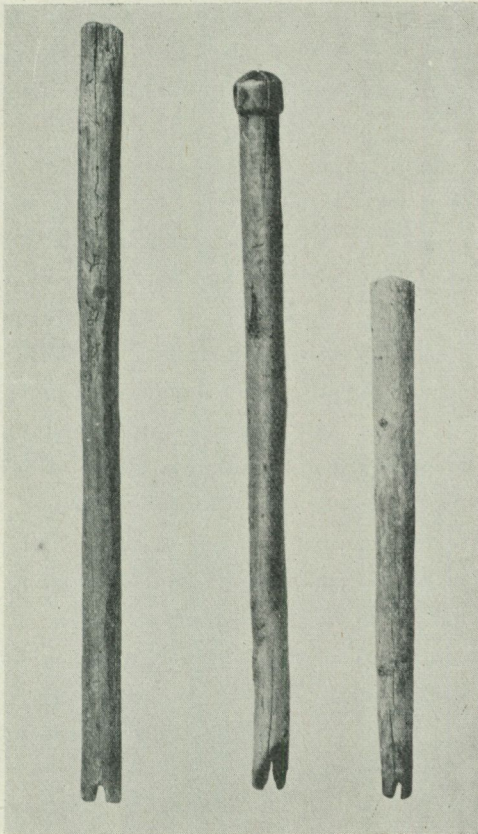

Fig. 15. Kavlar att lägga tvåtätt med. Böda sn, Öland. Nord. M.

Den tid som behövs för att spinna en tåt, varierar mycket för olika repslagare. En skicklig spinnare hinner med en tåt till en sträng på två och en halv timme.

Av den färdiga tåten »lägger» man, såsom termen lyder, ett rep, en sträng eller tög. Vid läggningen kommer utom reprillan ännu ett redskap till användning, kaveln.

En »kavel» är en käpp av fur eller någon gång björk eller ek, avsedd att underlätta arbetet, då man lägger hop de båda första kardelerna, lägger »tvåtätt». Man kan lägga tvåtätt utan kavel, men det blir då ej samma kläm och fasthet och arbetet blir mera

mödosamt, särskilt av den orsaken att man då måste ha en man bara för att lyfta över den ena tåten över den andra för varje slag. Då man lägger till även den tredje kardelen, lägger »tretätt», användes ej kavel.

Repslagarna ha i regel var och en två kavlar, en större till strängar och en mindre till töger. En del ha en och samma kavel, egentligen en strängkavel, till både strängar och töger. En strängkavel är 55—70 cm. lång och c:a 3,5 cm. tjock, en tögkavel 25—42 cm. lång och 2,7—3,5 cm. tjock. Av de tre kavlarerna på fig. 15 äro de båda längsta strängkavlar, den minsta tögkavel. Kavlarerna äro oftast jämntjocka, någon gång lite avsmalnande i ena ändan. I denna finnes en 1—3 cm. djup skåra med en bredd motsvarande bredden hos en sträng eller tög. Skåran tjänar att vid tåtens påkavling förmedla och bidra till tåtändans fasthållande. Den bör vara nätt och jämt så bred som tåten är tjock och är ofta smalare i innerändan än längre ut. I kavelns andra ända finnes stundom en knopp, som markerar hur långt man bör gå vid påkavlingen.

På kavlarerna finnas ofta små hak inskurna på tvären, markerande hur mycket tåt man för varje rep skall kavla på. Placeringen av dessa hak är beroende av kavelns tjocklek och längd och blir därför mycket olika på olika kavlar. Att »kavla på» en kavel är att rulla på tåt till en av repets kardeler (om tillvägagångssättet mera nedan). Man rullar redan vid läggningens början på tåt till hela kardelen. Man börjar påkavlingen i kavelns spräckta ända och rullar sedan på behöfligt antal varv, »slag» eller »varv», det ena på det andra. Kavelmärkena tjäna nu att visa hur långt ut på kaveln man skall låta de olika varven gå. På en viss kavel kavlade man sålunda på tre »slag» till märket längst ut, då man skulle lägga en tolvfamnssträng; däremot endast två slag till ett märke lite längre in, då man skulle lägga en tög.¹ Dessa märken för rep av olika längd äro behöfliga särskilt på kavlar avsedda för både strängar och töger. Har man däremot särskild sträng- och särskild tögkavel äro märkena ej i samma grad behöfliga. På en viss strängkavel utan märke kavlade man för tiofamnssträngar på tåten tre slag

¹ Denna kavelns strängmärke (b) och tögmärke (a) synas på fotografiet fig. 2.

och ett kvarter (= 15 cm.), för en femton famnar lång »stockholmstög» tre och ett halvt slag. På samma repslagares tögkavel kavldes på två slag och ett kvarter på det tredje för en sexfamnstög. Men denna kavel hade dock ett märke, som emellertid endast var avsett för s. k. insättningstöger (till skötar invid land), en famn långa. För en insättningstög rullades på denna kavel endast på ett varv, från skåran och till märket. Tack vare märkena kan repslagaren kavla på exakt så mycket tåt som kommer att gå åt till repet, utan att behöva riskera att den ej skall räcka till eller att han slösar med tåten.

Kaveln är säkerligen ej en inhemsk öländsk uppfinning. För övrigt känner jag repslageri med kavel endast från Bohuslän,¹ där dess användning är identiskt densamma som på Öland.

Att »lägga» (*læg*) ett rep är att av en tåt slå hop ett rep, bestående av i regel tre kardeler. Uttrycket »lägga rep» kan också ha den vidare betydelsen av »att förädla tallen till rep».

Ölänningarna säga »repslagare» och »repslageri» men kunna ej använda verbet »slå» i betydelsen »lägga rep». En repslagare, som var en synnerligen god meddelare, ansåg visserligen, att även uttrycket »slå rep» var användbart. Denna terminologi är emellertid ej allmän. Jämför dock »*trislågat*», »tretätt».

När ett tallrep lägges gör man det först *tvåtåt*², *tvåtåte*², d. v. s. slår ihop ett rep med endast två parter. Först härefter *lægør man té*, *lægør in* ännu en kardel, *lægør hóp* än en gång, så att repet blir *tritåt*², *tritåte*². Ett tvåtätt rep kallas en *tvåfélug*³. Däremot går det ej att säga »enfälling» eller »trefälling». I stället heter det å ena sidan *tåt*, *åpkel tåt*, å den andra *trislågat*, »tög» eller »sträng».

Repen göras alltid treslagna. Ett undantag förekommer, i det att en del repslagare stundom lägga hop endast två tåtar till sådana töger, som användas till nätrede. En dylik tög blir mycket smäcker men givetvis klenare.

¹ Rencke, Bohusfisket, s. 258. Kavelns användning är där ej klart beskriven. Ett instruktivt fotografi är emellertid samtidigt meddelat.

² Båda formerna belagda i Torps by.

³ Jämför adj. riksspr. »tvåfaldig».

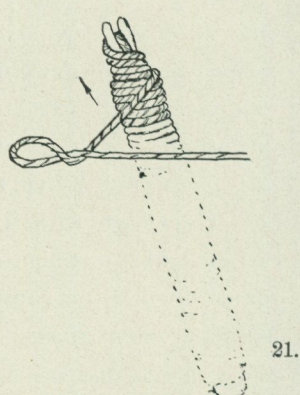
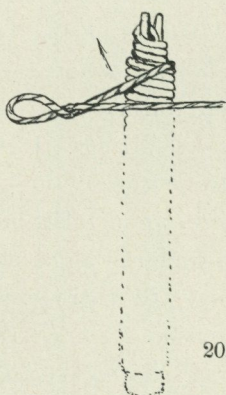
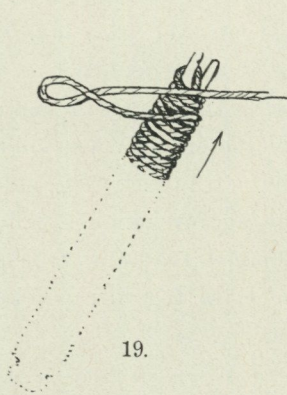
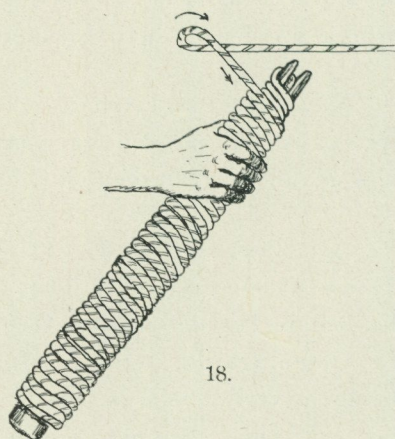
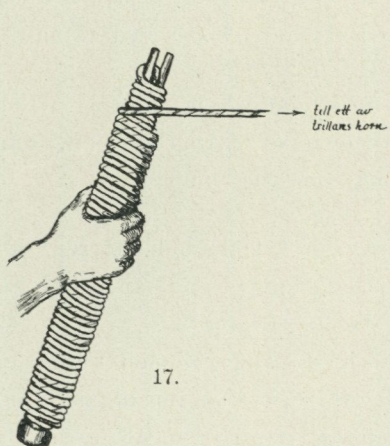
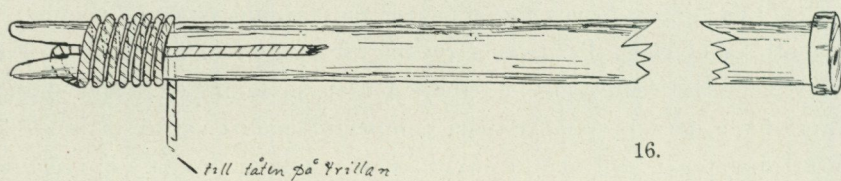

Fig. 16. Påkavlingen av tåten: de första slagen. — Fig. 17. Läggningsen skall börja.
Fig. 18—21. Tvefällingen lägges.

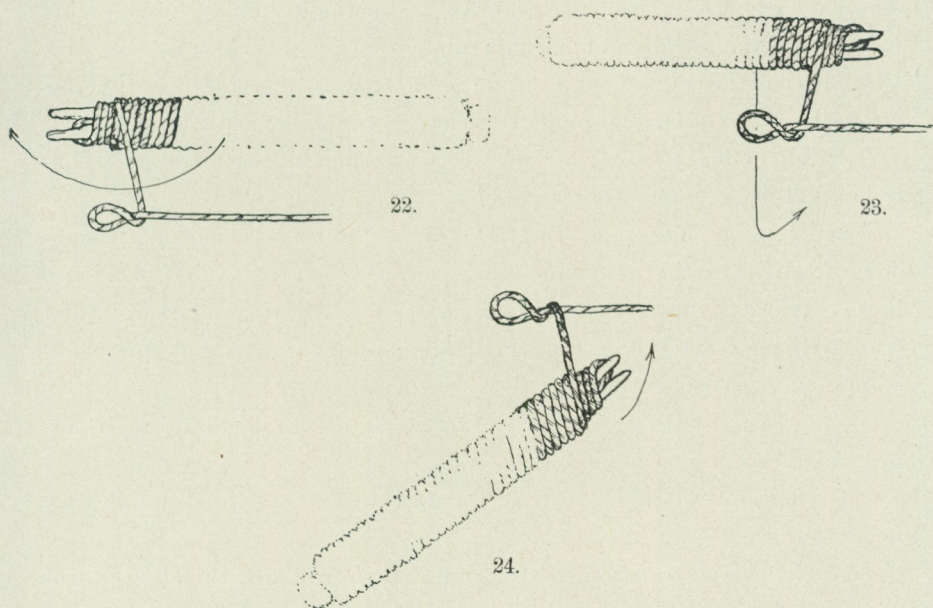

Fig. 22—24. Tvefällingen lägges. Forts. från fig. 16—21.

Förut har påpekats, att en tåt alltid spinnes så lång, att den räcker till strängens eller tögens alla tre kardeler. Denna långa tåt skäres ej heller under läggningen av utan löper hela vägen i ett. Det färdiga repet kommer alltså att bestå av en enda, sammanhängande tåt. Endast den första kardelens första ända och den sistas slutända komma att sluta blint.

Då man lägger tvåtätt, begagnar man sig som nämnt i regel av kavel. Innan själva läggningen kan börja, måste man därför »kavla på» tåten på kaveln. Härvid förfar man så, att slutändan av den på trillan uppspunna tåten lägges in i skåran i kavelns ända, varefter man, stående mittför en av trillans »långsidor», håller kaveln med båda händerna framför sig och med den spräckta änden åt vänster samt börjar kavla på såsom teckningen fig. 16 visar. Kaveln rullar man härvid åt sig från skåran och till kavelns andra ända. När kaveln blivit pårullad till ändan eller till ett visst märke, »vänder» man, så att det andra varvets slag gå åt skåran till. På samma sätt förfäres alla varven (jmf. fig. 17). Kaveln rullas alltid åt

samma håll. Den i början i skåran instuckna tåtändan kommer att med en decimeterlång ända ligga under det första varvets slag. En väl pårullad kavel, se fotot fig. 2. När påkavlingen är färdig, har en tredjedel av den spunna tåten på reptrillan överflyttats till kaveln. All den tåt som går åt till en kardel, måste vara påkavlad redan vid läggningens början.

Vad själva läggningen beträffar är det först att märka att man därvid alltid arbetar stående (men man satt och spann). Då man lägger tvåtätt, står man framför och på två till tre meters avstånd från trillans främre horn, då man lägger tretätt på något större avstånd från de främre hornen.

Vid läggningen av en tvefälling är att urskilja följande arbetsmoment:

1. Tåten mellan kaveln och trillan sträcket. Kaveln hålles av höger hand. Se fig. 17.

2. Vänstra handen fattar tåten $1\frac{1}{2}$ dm. från kaveln och en »törn» göres med höger hand på repet, så att en lös ögla med $1\frac{1}{2}$ cm:s diameter bildas. Fig. 18.

3. Under det att vänster hand genom att hålla i öglan sträcker tåten från trillan, för höger hand kaveln med skårändan först åt vänster under den sträckta tåten och uppåt på andra sidan av denna, så som fig. 18—20 visa. Fotografiet fig. 25 visar samma moment som teckningen fig. 18.¹

4. När kaveln kommit till läget å fig. 21, fattar den vänstra handen, som härunder släpper sitt tag i öglan, den övre kaveländan, se fotot fig. 2.² Ett ögonblick hålla båda händerna i kaveln.

5. Den högra handen flyttas över från greppet under tåten till kavelns topp, varefter den vänstra handen kan släppa kaveln och åter fatta öglan.

6. Kaveln lyftes av höger hand upp parallellt med tåten från trillan, fig. 22, varefter

¹ Repslagaren på fotografiet har dock redan hunnit lägga en 2 dm. lång tvefälling. Fotografiet har endast avsett en demonstration av tillvägagångssättet. Därför är endast helt litet tåt påkavlad. Vid läggningens början hade förstas egentligen hela kaveln bort vara pårullad.

² På detta foto är dock nästan hela tvefällingen lagd.

7. kaveln svänges ett halvt varv medsols, så att ställningen fig. 23 erhålles. Under denna svängning bibehålles läget $1-1\frac{1}{2}$ dm. över tåten och ungefär parallellt med denna.

8. Kaveln får härefter beskriva en halvcirkel nedåt åt höger, fig. 24. Tåten på kaveln har nu blivit lagd ett helt varv runt den enkla tåten från trillan.

9. Samma rörelser upprepas, som visas av fig. 18—20.

På samma sätt förfäres tills hela tvefällingen blivit lagd. All den uppkavlade tåten har då gått åt.

Den ögla som gjordes i början (moment 2), bibehålles hela tiden. I den instickes, då strängen är färdigslagen, den tredje tåtens slutända, som på detta sätt hindras att gå upp.

När tåten på kaveln lägges runt under tåten från trillan, måste man hela tiden lägga efter ordentligt, så att tvefällingen blir fast och hårt lagd.

Många repslagare låta momenten 4—8 ovan ersättas av ett helt annat tillvägagångssätt. Vänstra handen får då hela tiden behålla sitt tag i ögla eller den redan lagda tvefällingen. När kaveln kommit i läget å fig. 21, låter repslagaren kavelns bakre ända svänga kring den högra handen, så att kaveländan kommer upp på den vänstra axeln, där kaveln fasthålls av denna och det åt vänster böjda huvudet, medan den högra handen släpper kaveln och föres tillbaka över tåten för att ånyo på andra sidan gripa kaveln, som sedan föres ned till läget fig. 25. Ställningen å fig. 22 kommer kaveln på detta sätt aldrig att intaga. Tillvägagångssättet medför den fördelen att vänstra handen hela tiden får behålla sitt tag i tvefällingen, vilket anses bli mera »kompetent».

Att lägga tretätt tillgår egentligen likadant som att lägga tvåtätt. Skillnaden är att man ej begagnar sig av kavel och att man bör vara två. Att man ej begagnar kavel, beror främst på svårigheten av att kavla på den tjocka tvefällingen,¹ men även därpå, att det är avsevärt lättare att utan tillhjälp av kavel lägga till den tredje tåten än att utan kavel lägga hop de båda första kardelerna.

¹ Att i stället kavla på den på trillan upprullade tåten skulle medföra stora besvärigheter.

Fig. 25. »Lägga tvåtätt», jfr fig. 18. Foto förf. 1927.

När man lägger tretätt, motsvaras den uppkavlade tåten vid tvåtättläggningen av tvefällingen. Det är alltså denna, som nu lägges runt det på trillan kvarsittande tåtpartiet (se fig. 3 och 26). En av kavelns viktigaste uppgifter var att härbärgera den tåt som lades runt den enkla tåten. Tack vare detta kunde en tvefälling lätt läggas av endast en man. Då kavel ej gärna kan brukas vid tretättläggningen — den skulle påkavlad bli alltför tjock och tung — måste kaveln nu ersättas av en person, vars arbete blir att *ta rúnt, ta övar, léga rúnt, tórne rúnt* knippan med tvefällingen, så fort läggaren hinner lägga.¹

När man lagt hela tvefällingen, slutade en av dess kardeler — den förut på kaveln upprullade — blint, under det den andra utan avbrott gick över i tåten på reptrellan. Då läggningen av det treslagna repet börjar, göres först liksom vid läggningen av tvefällingen en ögla. I denna stoppas den ände, som slutade blint, in, varigenom den hindras att gå upp.

¹ Enligt uppgift kan emellertid en repslagare klara sig alldeles ensam vid läggning av mycket fina töger.

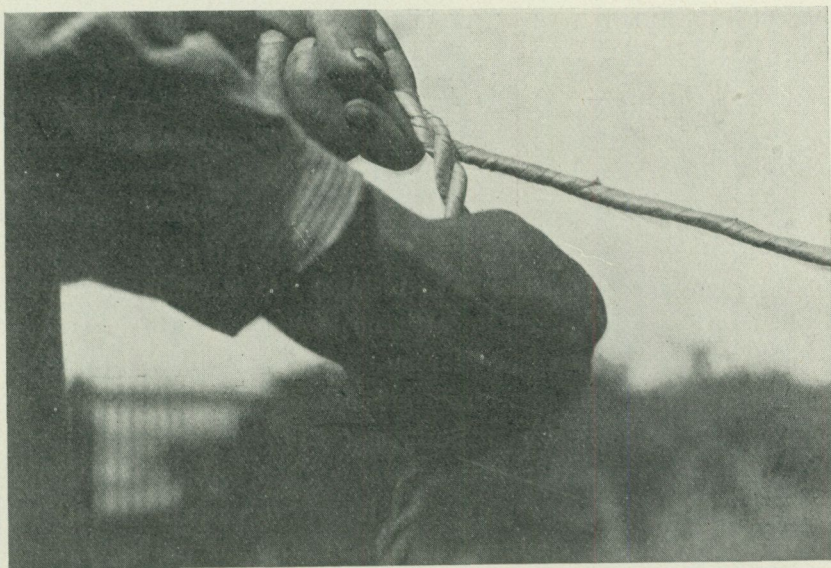

Fig. 26. »Lägga tretätt». Foto förf. 1927.

Vid inläggningen av den tredje kardelen står läggaren på tre till fyra meters avstånd från trillan, och mitt för dennas främre horn, se fig. 3. Medhjälparen, den som lyfter över knippan, står alldeles intill trillan, med ryggen mot denna och med tåten från trillan på höger sida. Läggningsen behöver endast antydast. Läggarer håller tåten sträckt med vänster hand (se fig. 3 och 26), som nu ej släpper tåten såsom vid tvåtätläggningen. Fig. 26 visar hur höger hand just för ned tvefällingen på höger sida. Den högra handen släpper den därefter helt och hållet för att på vänstra sidan om tåten från trillan ånyo gripa den. Fig. 3 visar hur höger hand håller på att lyfta över tvefällingen från vänster till höger sida. Högra handen hålles hela tiden med hårsidan uppåt-utåt och med tummen åt kroppen till. Samtidigt som läggaren för runt tvefällingen, lyfter medhjälparen så fort runt hela knippan.

När hela den tredje kardelen till slut blivit inlagd, skäres tåten av och ändan träs in i den ögla, som gjordes i tvefällingens början. På trillan är då en kortare eller längre bit tåt kvar.

Då ett rep lägges, måste de olika »slagen» (*kia* fem.) ligga

tätt intill varandra, vara sinsemellan parallella och vart och ett bilda en viss vinkel mot repet i dess helhet. Repet får ej i dess helhet läggas »brant» — slagena ligga då mera på tvären — eller *långögt* ('långögt') — motsatsen —, ty då blir repet *vånstaf*, d. v. s. icke starkt. Det är även förkastligt att göra repet på något ställe *enstrægt*, d. v. s. med ett slag rakt, såsom det skall vara, ett annat intill snett i förhållande till det förra.

När en tvefälling eller ett treslaget rep blivit lagt, kurra de alltid ihop sig. Då har man att »sno ut dem», så att de bli raka.

Ett färdiglagt rep måste »rensas», d. v. s. befrias från de små tumslånga stickor och spetor som här och där skjuta ut, innan man slutligen lägger hop det i en »knippa» (se fig. 4).

Att lägga en sexalnstög tar för en van repslagare 35 till 40 minuter, att lägga en sträng 45 minuter. Två man anses kunna tillsammans spinna tåt till och lägga sex strängar på dagen, om de gno på bra. En repslagare omtalade, att han en vinter lagt 208 strängar.

Såsom av det föregående framgått är det väsentligen två slags tallrep som ölänningarna tillverka, strängar och töger. På vissa håll i Böda socken saknas en gemensam benämning för båda, men i regel innefattar ordet »tallrep» bådadera. Någon enstaka gång kan man i st. få höra »trärep». — Strängen lägges i regel 10 famnar lång, någon gång 12 famnar. Diametern är 16—19 mm. Den vanliga tögen har en genomskärning av 12—14 mm. och är 6 eller 12 famnar lång, sexfamns- och tolvfamnstög. Den s. k. insättnings-tögen är 1 famn lång. Ett mellanting mellan sträng och tög är vad diametern beträffar den s. k. stockholmstögen, ett 15 famnar långt tallrep, som tillverkats de senaste årtiondena.

Tallrepen ha ej funnit användning inom jordbruket. Repen äro hållbarast och smidigast i vattnet, och fisket är därför den näringsgren där de huvudsakligen blivit nyttjade. Numera utträngas de alltmera av de billigare och mjukare »gräsrepen».

Repslagarna i Byxelkrok använda fortfarande allmänt talltöger till flagglinor. Strängarna brukas till sjötross, sättrep och homm-

löpare. Förr hade man dem även till nottöger (uppgift från Kårehamn på mellersta Öland och Em i Mönsterås socken, Småland), till uteliggare (till hommorna) och att binda hop stabbarna i ålgårdshuvud med (uppgift från Köping, mellersta Öland) samt att skjuta ryssjarmar med. Tögerna finna inom fisket användning som sjötross, garnrede, sträcklinor till hommhus, ginarmsrep. Till skötar satta ute på djupet har man som sänklinor sexalnstöger, till skötar invid land enfamns-(insättnings-)töger. Stockholmstögen användes (i Uppland och Södermanland) till sjötross och nottöger.

Priset på en sträng var i tillverkningsorten för en femtio år sedan 37 öre. Nu är det två kronor.

Till för ett par årtionden sedan användes tallrepen inom fisket allmänt åtminstone på Öland och inom större delen av mellersta Småland. De under vintern förfärdigade repen kördes då lassvis från Grankulla, Torp och andra byar i Böda till Borgholm eller med båt till fastlandets städer, där de såldes till återförsäljare eller på marknaderna i minut. Det har på Runnö i Döderhults socken, Småland, berättats mig, att man där förr bad över ölänningarna till sig för att lägga de rep, som gården under den närmaste tiden kunde behöva.

Numera användes tallrep inom fisket allmänt endast i Torp i Böda. Varje vinter lägga bönderna, fiskarna och sjömännen där som förr sitt behov av rep. För varje år blir visserligen kvantiteten lagda rep avsevärt mindre, men det kommer ännu att dröja länge innan det intressanta öländska tallrepslageriet är utdött. En ny avsättningsort fick det för ett par tiotal år sen. Ölänningarna skicka sedan dess årligen relativt stora kvantiteter s. k. stockholmstöger upp till partihandlare i Stockholm, som återförsälja dem särskilt till Roslagens fiskare.

Större ekonomisk betydelse har tallrepstillverkningen numera endast för folket i Torp, särskilt den del därav som går under namn av Byxelnkrok. Fiskarna där anse sig ännu i dag omöjligen kunna klara sig, om de ej själva kunde lägga sina rep. Och många av de gamla gubbarna ha ännu tallrepslageriet som sin bästa inkomstkälla.

När en fiskare i Torp på nyåret skall sätta sig till att spinna sitt behov av tallrep för året, gör han numera i regel detta ensam. Vid tretåttläggningen hjälper någon av hans familj honom att lägga över knippan med tvefällingen, men för övrigt arbetar han oftast ensam. Ännu förekomma emellertid på sina håll vissa rester av äldre organisationsformer inom tallrepslageriet med uppgift att underlätta arbetet och att göra det roligare.¹ Vi kunna här skilja mellan spinneslag och spinnesnöje.

Med *spinneslag* menas, att två eller flera personer tillsammans köpa bastträd och gemensamt förädla dessa till rep.

Spinnesnöjet är en sammankomst av släkt och grannar hos en person, som själv ej hinner lägga alla sina rep och som därför ber ihop närboende och släktingar för att mot riklig mat och dryck som ersättning spinna och lägga åt honom. Detta torde vara den ursprungliga innebörden i de båda orden, fast de båda begreppen hos många av mina meddelare voro ytterst suddiga eller alldeles sammansmält.

Den enklaste formen av ett spinneslag är att två personer tillsammans köpa repträ och tillsammans dra, spinna och lägga. Detta är ännu synnerligen vanligt här och var i hela Torp, ehuru benämningen spinneslag ej är bruklig för detta samarbete. De färdiglagda repen antingen delas mellan de båda repslagarna eller säljas gemensamt.

Ännu förekomma spinneslag med fyra till fem, ibland åtta till nio deltagande. Dessa köpa då gemensamt det behövliga träet och de spinna och lägga tillsammans. Ofta får någon av gubbarna hela tiden hålla på med ett och samma arbete, exempelvis att dra; han är då särskilt skicklig just i detta arbete. Antingen delas de färdiga repprodukterna vid spinneslagets slut mellan de deltagande eller arbetar var och en hela tiden för sig. Karakteristiskt för spinneslaget torde ursprungligen ha varit, att alla deltagarna var för sig hemifrån medförde mat, under det att folket i den gård, där man kom tillsamman, på sin höjd behövde bjuda på någon enklare dryck. I norra Byxelkrok förekomma ännu under namn av spinnes-

¹ Dessa ha förekommit även inom andra arbetslivets områden, om också i dessa trakter ej av samma betydelse.

lag¹ ett slags sammankomster, där värdfolket bjöd på all förtäring och där alla rep lades åt värden. Men detta är detsamma som eljest menas med spinnesnöje.

Spinneslag med flera deltagare finnas ännu i norra Byxelkrok och ha förr funnits åtminstone i Grankulla och hela Torp. Folket från vissa gårdar brukade då räkna sig till ett och samma spinneslag och år från år komma samman hos samma person. Värdskapet har ej växlat i någon viss ordning utan berott på utrymmesmöjligheter och tillgång till lämplig spis. Utom folket från granngårdarna kommo ibland längre bort boende bekanta eller släktingar. De deltagande kallades partiellt *kamrater*.

Vid spinneslagen arbeta repslagarna var och en åt sig, vid spinnesnöjena arbeta de däremot alltid åt värden. Enligt uppgift från Byxelkrok skulle man i Grankulla med spinnesnöje ha menat att personer kommo ihop och spunno åt sig själva och själva förde med sig mat, en uppgift som antagligen ej är trovärdig. I mellersta och södra Torp känner man ej till namnet eller begreppet spinnesnöje. Numera förekommer detta endast i byn Torps nordligaste gårdar och då särskilt hos en bonde och fiskare i Lönnen.

Där säges en person ha spinnesnöje eller *rèplægørjælp*, när han ber ihop några av de styvaste repslagargubbarna i trakten för att dra, spinna och lägga åt honom. Den som har hjälpen, har själv i förväg skaffat hem virket men anser sig ej kunna själv förädla detta, antingen på grund av bristande tid eller på grund av otillräcklig insikt i repslageriet. Till spinnesnöjet bjudas främst släktingar och grannar. Dessa utföra allt arbete gratis men bliva i gengäld rikligt trakterade. Spinnesnöjet har sålunda främst karaktär av kalas. Värden bjuder på kroppkakor — Ölands nationalrätt —, ål, potatis, kaffe, brännvin, på senare tiden även konjak. Eftersom de flesta av repslagarna varit sjömän, är det ganska naturligt, att den andliga trakteringen väsentligen kommer att utgöras av sjömanshistorier. Spinnesnöjena pågingo från morgonen till sent på natten, en eller flera dagar.

¹ Ordet har två betydelser 1) 'lag' (*»ja her te de her spinneslaget»*), 2) 'sammankomst av lagets deltagare' (*»ska vi ha spinneslag i kvæl?»*).

ZUSAMMENFASSUNG.

I. MODÉER: *Öländische Kiefernreepschlagerei*. In dem Kirchspiel Böda im nördlichsten Öland, dem einzigen Kirchspiel der Insel, wo die Kiefer (*Pinus silvestris*) ganze Waldbestände bildet, wird noch heute wenigstens in dem Dorf Torp (Byxelkrok) eine sehr primitive Reepschlagerei mit Kiefernholz als Rohmaterial betrieben (man verfertigt in Böda nach denselben Methoden Seile auch aus Fichtenholz und aus Aalhaut). Die meterlangen Kiefernstücke werden in feine Späne oder „Bast“ (siehe Fig. 7) zerspalten, aus denen man mit Hilfe einer Art von Seilerrad („reptrilla“) einen Strang („tåt“) spinnt, d. h. das einfache Kardeel des künftigen Seiles.

Die „reptrilla“ (Fig. 1, 6, 8, 9) ist ein aus zwei, durch kurze Querhölzer verbundenen, vierhörigen Kreuzen bestehendes, um eine Achse rotierendes Holzgerät, das in nahezu genau gleicher Konstruktion in der Reepschlagerei auf Gotland und in den baltischen Provinzen angewandt wird (vgl. auch S. 47 ff.). Eine andere Variante desselben Gerätes („kastvinda“) kommt ausser in Lettland und Litauen an mehreren verschiedenen Stellen in Skandinavien vor. Die „reptrilla“ ist von der Reepschlagerei mit Stoffen wie Hanf, Jute u. dgl. auf die öländische Kiefernreepschlagerei übertragen worden. Sie scheint nach Skandinavien von Osteuropa her entlehnt worden zu sein.

Nachdem der einfache Strang (Fig. 9 ff.) gesponnen worden, dreht man mit Hilfe der „reptrilla“ und eines ellenlangen Stocks, des sog. „kavel“ (Fig. 15), den Strang zu einem Seil zusammen, bestehend aus zwei Kardeelen (Fig. 2, 16 ff., 25), worauf auch das dritte, letzte Kardeel — ohne Stock, unter Beistand eines Gehilfen — eingedreht wird (Fig. 3, 26).

Die Reepschläger arbeiten der Regel nach je für sich allein zu Hause. Es kommen indessen noch gewisse Reste älterer Organisationsformen vor, die sog. „spinnslag“ („Spinnrotten“) und „spinnesnöjen“ (wörtlich „Spinnvergütungen“), bei denen mehrere Reepschläger zusammenkommen, um zu spinnen und zu drehen.

Das fertige Seil wird „sträng“ genannt (Fig. 4 rechts) oder „tög“ (Fig. 4 links), je nach Dicke und Länge. Es kommt der Hauptsache nach bei der Fischerei und als Schiffstrosse, auf Öland, in Småland und in letzter Zeit auch in Uppland, zur Verwendung.

Das in erster Linie Charakteristische für die Reepschlagerei, über die oben berichtet worden, ist die Verwendung von Kiefernholz als Rohmaterial. Reepschlagerei mit Holz eines Nadelbaums als Rohmaterial kommt, soviel Verf. weiss, sonst nirgends in der Welt vor. Die nordöländische Kiefernreepschlagerei ist als eine im nördlichen Öland gemachte Erfindung zu betrachten, wenn auch die Tradition, die einen nordöländischen Hirten als Erfinder nennt, nicht wahr zu sein braucht.